

Nr 14

Utlåtande angående användande av riksbankens vinst för år 1962 samt utlåtande i anledning av framställning av fullmäktige i riksbanken angående återbetalning till statsverket av till avbetalningslånefonden anvisade medel.

Enligt § 1 i den för bankoutskottet gällande instruktionen åligger det utskottet att till riksdagen meddela yttrande och förslag om användande av den under föregående året upplupna bankovinsten.

I riksstaten för budgetåret 1962/63 har under rubriken Riksbanksfonden upptagits ett belopp av 50 miljoner kronor.

Enligt den av fullmäktige i riksbanken till utskottet avgivna berättelsen angående riksbankens tillstånd, rörelse och förvaltning under år 1962 uppgick riksbankens nettovinst för nämnda år till 227 150 447 kronor 66 öre. Såsom balanserade vinstmedel från föregående år redovisades ett belopp av 814 121 kronor 22 öre. Till förfogande stående vinstmedel utgör sålunda 227 964 568 kronor 88 öre.

Utskottet har i fråga om bankovinsten för år 1962 inhämtat yttrande från fullmäktige i riksbanken. I skrivelse den 28 februari 1963 har fullmäktige framfört förslag rörande användandet av 1962 års vinst. I samband därmed har fullmäktige i skrivelsen upptagit frågan om återbetalning till statsverket av till avbetalningslånefonden anvisade medel. Fullmäktiges förslag i nämnda hänseende har hänvisats till bankoutskottet för förberedande behandling.

I riksbanksfullmäktiges skrivelse, vilken såsom bilaga fogats till detta utlåtande, hemställs att bankoutskottet ville föreslå riksdagen besluta

dels att till riksbanksfonden, avbetalningslånefondens delfond, anvisade medel å 65 000 000 kronor skall återbetalas till statsverket,

dels att av riksbankens tillgängliga vinstmedel

a) ett belopp av 100 000 000 kronor skall inlevereras till statsverket under budgetåret 1962/63,

b) ett belopp av 100 000 000 kronor skall överföras till en riksbankens avbetalningslånefond,

c) ett belopp av 27 000 000 kronor skall överföras till kursdifferenskontot,

d) återstående belopp 964 568 kronor 88 öre skall kvarstå på räkningen för odisponerade vinstmedel.

Rörande motiveringen för förslagen hänvisar utskottet till fullmäktiges här bifogade skrivelse jämte därvid fogad promemoria angående avbetalningslånefonden.

Utskottet

Vad först gäller den av riksbanksfullmäktige aktualiserade frågan om återbetalning till statsverket av till avbetalningslånefonden anvisade medel får bankoutskottet anföra följande. Frågan om nämnda medel behandlades senast av 1952 års riksdag i anledning av förslag av fullmäktige, grundade på den av dåvarande riksbankschefen Mats Lemne på fullmäktiges uppdrag utförda översynen av riksbankens verksamhet. Beträffande avbetalningslånefonden uttalades i nämnda översyn att det syntes lämpligt att utlåningen från fonden — liksom fallet var innan den jämlikt beslut av 1938 års riksdag kom att ingå som en del av riksbanksfonden — åter skulle finansieras av riksbankens medel, dock att riksdagen liksom dittills borde bestämma maximibeloppet för den totala utlåningen. Det belopp som av riksdagen på framställning av Kungl. Maj:t ställts till riksbankens förfogande för här avsedda ändamål, 65 milj. kr., borde sålunda enligt utredningsmannens mening återbetalas till staten, varvid utredningsmannen lämnade öppet huruvida detta borde ske på en gång eller successivt under en period av exempelvis tre år. Fullmäktige instämde med utredningsmannen i att avbetalningslånefonden lämpligen borde avvecklas som en statlig lånefond och att låneverksamheten i stället bestrides med riksbankens egna medel. Bankoutskottet framhöll (utl. 35) att det torde få ankomma på riksdagen att sedermera besluta om maximibeloppet för den totala utlåningen. Vad utskottet sålunda uttalat lämnades utan erinran av riksdagen.

I sin nu föreliggande framställning har riksbanksfullmäktige föreslagit att riksdagen måtte besluta att de till riksbanksfonden, avbetalningslånefondens delfond, anvisade medlen å 65 milj. kr. skall återbetalas till statsverket. I enlighet med vad fullmäktige uttalade 1952 har fullmäktige föreslagit att av tillgängliga vinstmedel 100 milj. kr. skall överföras till en riksbankens avbetalningslånefond. Detta innebär således en ökning av de till förfogande för utlåning stående medlen med 35 milj. kr. Fullmäktige anför att det föreslagna beloppet om 100 milj. kr. synes tillräckligt för överskådlig tid även med den starka tillväxt som kan förutses av den totala långivningen inom landet för studieändamål. Med hänvisning till vad som tidigare förevarit i ärendet tillstyrker utskottet fullmäktiges förslag om återbetalning till statsverket av till avbetalningslånefonden anvisade medel liksom om överförande av medel till en riksbankens avbetalningslånefond. Det belopp om 100 milj. kr. som av tillgängliga vinstmedel skulle överföras till nämnda fond synes utskottet lämpligt avvägt med hänsyn till behovet. Fullmäktiges i sammanhanget gjorda anmälan om att riksbanken skulle återuppta utlämnandet av avbetalningslån vid huvudkontoret föranleder ingen erinran från utskottets sida.

Fullmäktige har därjämte förordat att till statsverket skall inlevereras 100 milj. kr. Fullmäktige framhåller att härigenom kursdifferenskontot, som för närvarande visar en relativt låg behållning på 137 milj. kr., skulle kunna

tillföras en förstärkning på endast 27 milj. kr. men att detta får ses i samband med den nämnda avsättningen av engångskaraktär till avbetalningslånefonden. Fullmäktige uttalar härvid att, då frågan om uppbyggandet av riksbankens reserver bör kunna ses på något längre sikt, de angivna dispositionerna synes försvarliga. Utskottet kan för sin del instämma i fullmäktiges nu anförda synpunkter och tillstyrker alltså den föreslagna inleveransen till statsverket av 100 milj. kr.

Åberopande det ovan anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen måtte besluta

dels att till riksbanksfonden, avbetalningslånefondens del-fond, anvisade medel å 65 000 000 kronor skall återbetalas till statsverket,

dels att av riksbankens tillgängliga vinstmedel

a) ett belopp av 100 000 000 kronor skall inlevereras till statsverket under budgetåret 1962/63,

b) ett belopp av 100 000 000 kronor skall överföras till en riksbankens avbetalningslånefond,

c) ett belopp av 27 000 000 kronor skall överföras till kurs-differenskontot,

d) återstående belopp 964 568 kronor 88 öre skall kvarstå på räkningen för odisponerade vinstmedel.

Stockholm den 17 april 1963

På bankoutskottets vägnar:

C. G. REGNÉLL

Närvarande:

från f ö r s t a kammaren: herrar Ståhle, Schmidt, Gustaf Henry Hansson, Åke Larsson, Nils Theodor Larsson, Gorthon, Palm och Augustsson;

från a n d r a kammaren: herrar Regnéll, Sköldin, Berglund, Hansson i Önnarp, Carlsson i Stockholm och Bengtsson i Landskrona.

Till riksdagens bankoutskott

I skrivelse den 5 februari 1963 har bankoutskottet anhållit, att fullmäktige i riksbanken ville till utskottet inkomma med yttrande angående användandet av bankovinsten för år 1962. Med anledning härav får fullmäktige anföra följande.

Riksbankens tillgängliga vinstmedel består av vinsten för 1962, 227 150 447 kronor 66 öre, jämte från tidigare år kvarstående odisponerade vinstmedel å 814 121 kronor 22 öre, d. v. s. sammanlagt 227 964 568 kronor 88 öre.

Innan en bestämning sker av det belopp, som skall inlevereras till statsverket, bör, såsom förutskickades i fullmäktiges skrivelse angående användningen av 1961 års vinst, frågan upptagas om återbetalning till statsverket av till avbetalningslånefonden anvisade medel. För bedömningen härav ges i bifogade promemoria en översikt över avbetalningslånefondens ställning, 1952 års riksdags beslut angående fonden och de problem, som uppstår vid en återbetalning till statsverket.

Som framgår av promemorian beslöt 1952 års riksdag i princip, att avbetalningslånefonden skulle upphöra som statlig lånefond. Skälen för att vid riksbankens nuvarande vinstutveckling bedriva avbetalningslånerörelsen med över kapitalbudgeteten anvisade medel torde vara ännu svagare än vid 1952 års riksdagsbeslut. Fullmäktige vill därför föreslå att avbetalningslånefondens nuvarande behållning, 65 miljoner kronor, återlevereras till statsverket. Eftersom med hänsyn till gällande stadganden i riksbankslagen förekomsten av en separat fond är en förutsättning för riksbankens rätt att utlämna avbetalningslån, får därefter tillgängliga vinstmedel i nödvändig omfattning överföras till en riksbankens avbetalningslånefond. Beloppet bör enligt fullmäktiges mening fastställas till 100 miljoner kronor, vilket synes tillräckligt för överskådlig tid även med den starka tillväxt som kan förutses av den totala långivningen inom landet för studieändamål. Någon särskild bestämmelse om maximum för utestående avbetalningslån synes icke nödvändig, eftersom en ökning av fondens behållning kan ske endast genom beslut av riksdagen.

Fullmäktige får i detta sammanhang även anmäla sin avsikt att låta riksbanken återupptaga utlämnandet av avbetalningslån vid huvudkontoret. Med tanke på Stockholms roll som utbildningscentrum synes det föga lämpligt, att just huvudkontoret undantages från en låneverksamhet, som helt domineras av lån för studieändamål.

Med hänsyn till storleken hos de för de senaste åren redovisade vinsterna kan enligt fullmäktiges mening en ökning av det till statsverket inlevererade beloppet ifrågasättas. Det årligen inlevererade beloppet har sedan 1959 utgjort 50 miljoner kronor, medan det tidigare under en lång följd av år uppgick till 15 miljoner kronor. Om beloppet nu fastställes till 100 miljoner kronor, skulle visserligen kursdifferenskontot, som för närvarande visar en relativt låg behållning på 137 miljoner kronor, kunna tillföras en förstärkning på endast 27 miljoner kronor. Den blygsamma avsättningen till kursdifferenskontot, som utgör riksbankens allmänna reserv för att möta eventuella förluster på handeln med valutor och värdepapper, får emel-

lertid ses i samband med den ovan föreslagna avsättningen av engångskaraktär till avbetalningslånefonden. Då frågan om uppbyggandet av riksbankens reserver bör kunna ses på något längre sikt, synes de angivna dispositionerna väl försvarliga.

Överskjutande vinstmedel torde få kvarstå på räkningen för odisponerade vinstmedel.

Under hänvisning till det anförda får fullmäktige hemställa, att bankoutskottet måtte föreslå riksdagen besluta

dels att till riksbanksfonden, avbetalningslånefondens delfond, anvisade medel å 65 000 000 kronor skall återbetalas till statsverket,

dels att av riksbankens tillgängliga vinstmedel

a) ett belopp av 100 000 000 kronor skall inlevereras till statsverket under budgetåret 1962/63,

b) ett belopp av 100 000 000 kronor skall överföras till en riksbankens avbetalningslånefond,

c) ett belopp av 27 000 000 kronor skall överföras till kursdifferenskontot,

d) återstående belopp 964 568 kronor 88 öre skall kvarstå på räkningen för odisponerade vinstmedel.

Stockholm den 28 februari 1963.

Å Fullmäktiges vägnar:

PER EDVIN SKÖLD

Karin Winberg

Bilaga

Promemoria angående avbetalningslånefonden

1. Historik

Enligt 1897 års riksbankslag i dess ursprungliga lydelse utgjorde avbetalningslånerörelsen en del av riksbankens egen rörelse och motsvarades icke av någon särskild fond. Avbetalningslånen fick dock ej sammanlagt överstiga 12,5 mkr (25 procent av riksbankens grundfond på 50 mkr). Efter beslut av 1902 års riksdag inrättades i stället en särskild fond för avbetalningslånerörelsen under riksbankens förvaltning, till vilken av reserverade vinstmedel överfördes ett belopp av 12,5 mkr. Avbetalningslånefonden ökades därefter successivt genom tillskott från vinstmedel, och år 1930 hade fonden stigit till 44 mkr. I samband med kapitalregleringen vid 1938 års riksdag inlevererades fondens kapitalbelopp av 44 mkr till statsverket, och i stället anvisades av lånemedel ett belopp av 50 mkr till en avbetalningslånefond, utgörande en delfond av riksbanksfonden. Sedan 1946 och 1948 års riksdagar till fonden anvisat investeringsanslag av 10 resp. 5 mkr, uppgår fonden f. n. till 65 mkr.

2. 1952 års riksdags beslut

I enlighet med ett 1950 erhållat uppdrag framlade dåvarande riksbankschefen Mats Lemne år 1952 förslag till fullmäktige om riksbanksarbetets

rationalisering och effektivisering. *Utredningsmannen* föreslog bl. a., att vid huvudkontoret i Stockholm utlåningen från avbetalningslånefonden skulle betydligt reduceras. Dock borde möjligheter finnas för riksbanken att återupptaga lånegivningen i full omfattning. För avdelningskontorens del föreslogs icke någon ändring. *Utredningsmannen* föreslog vidare, att utlåningen från fonden — liksom före 1938 — åter skulle finansieras av riksbankens egna medel, dock att riksdagen liksom dittills borde bestämma maximibeloppet för den totala utlåningen. Det belopp som genom riksbanksfonden ställts till förfogande för avbetalningslånerörelsen borde återbetalas till staten, varvid det lämnades öppet om återbetalning borde ske på en gång eller successivt under en period av exempelvis tre år.

Fullmäktige uttalade en viss tveksamhet om lämpligheten av en avveckling av avbetalningslåneverksamheten vid huvudkontoret, men ville likväl ej motsätta sig detta förslag. De ansåg dock, att ett bifall till förslaget borde få formen av ett bemyndigande för fullmäktige att genomföra avvecklingen, vilket det finge ankomma på fullmäktige att taga i anspråk i den mån det visade sig att en avveckling borde genomföras. Fullmäktige var även ense med utredningsmannen om att avbetalningslånefonden borde avvecklas som en statlig lånefond (en del av riksbanksfonden) och att låneverksamheten i stället borde bestridas av riksbankens egna medel, varvid riksdagen skulle besluta angående maximibeloppet för den totala utlåningen. Fullmäktige hade för avsikt att för Kungl. Maj:t framlägga förslag rörande avbetalningslånefondens avveckling i dess dåvarande form. Med hänsyn till bestämmelserna i riksbankslagen (2 § sista stycket och 18 §, jfr 7 § bankoreglementet) syntes det dock lämpligt att, även om medlen i fortsättningen skulle tillskjutas av riksbanken, formellt bibehålla en särskild avbetalningslånefond.

Bankoutskottet anslöt sig till fullmäktiges förslag rörande avbetalningslånerörelsen och riksdagen beslöt i enlighet med utskottets utlåtande.

3. Återbetalning av avbetalningslånefonden

1952 års principbeslut om återbetalning till statsverket har icke lett till någon åtgärd. I sin skrivelse till bankoutskottet angående användningen av 1961 års bankovinst m. m. anmälde fullmäktige sin avsikt att återkomma med förslag i ärendet. Någon anledning att frångå det 1952 fastlagda tillvägagångssättet föreligger inte, och det finns icke heller några skäl för att sprida återbetalningen över flera år. Detta innebär att avbetalningslånefonden avskaffas som en delfond under riksbanksfonden och att dess behållning, 65 mkr, inlevereras till statsverket.

I sitt förslag till användning av 1962 års bankovinst torde fullmäktige där- efter böra föreslå, att ett tillräckligt belopp av tillgängliga vinstmedel överföres till en riksbankens avbetalningslånefond.

Genom att en särskild avbetalningslånefond på detta sätt formellt bevaras, blir det möjligt att fortsätta avbetalningslånerörelsen utan att ändra de i riksbankslagen och bankoreglementet intagna reglerna för riksbankens utlåning. I och för sig kan det synas mera rationellt att icke upptaga någon särskild avbetalningslånefond i balansräkningen. Riksbankens rätt att bedriva avbetalningslånerörelse är emellertid enligt riksbankslagen i dess nuvarande avfattning beroende av att en avbetalningslånefond finnes (se 2, 17 och 18 §§ riksbankslagen). Skulle avbetalningslånefonden avskaffas även formellt skulle stadganden motsvarande 7 § bankoreglementet få intagas i 17 § riksbankslagen.

Det synes överflödigt att i detta sammanhang genom särskilt beslut av riksdagen fastställa en övre gräns för det totala beloppet av utestående avbe-

talningslån. En sådan gräns skulle nämligen redan finnas i avbetalningslånefondens storlek. Fondens behållning kan endast ökas genom användning av riksbankens vinstmedel, varför varje ökning av den övre gränsen för utlåningen automatiskt kommer att underställas riksdagen.

4. Avbetalningslånerörelsen vid huvudkontoret

Beträffande avbetalningslånerörelsen vid huvudkontoret utnyttjade fullmäktige det bemyndigande som lämnats av 1952 års riksdag. Vid huvudkontoret utestående avbetalningslån, som vid utgången av 1950 uppgick till 23,3 mkr, hade redan vid slutet av 1955 nedbringats till 8,6 mkr. Beloppet har sedan sjunkit kontinuerligt och uppgick den 31 december 1962 till 1,0 mkr.

Huvudmotivet för avvecklingen av avbetalningslångivningen vid huvudkontoret angavs 1952 vara, att en reduktion av personalutgifterna och även andra kostnadsbesparingar skulle möjliggöras. Det vore omöjligt, att vid huvudkontoret ha lika god kännedom om låntagare och borgensmän som vid flertalet avdelningskontor, något som nödvändiggjorde en organisation, som ställde sig oproportionerligt dyr i förhållande till långivningens omfattning. Med de kreditmöjligheter, som stode till buds i Stockholm, spelade också långivningen en mycket liten roll ur allmänna synpunkter; det fanns icke någon risk för en icke önskad utveckling för räntan på borgenslån.

Med tanke på den utveckling som avbetalningslånerörelsen undergått sedan början av femtiotalet kan det med skäl ifrågasättas om denna bedömning är giltig. Det mest framträdande draget i denna utveckling är, att lån för studieändamål med statlig lånegaranti kommit att utgöra en allt större del av utlåningen. Medan de år 1950 svarade för en åttodel av det utestående lånebeloppet, utgör de för närvarande närmare två tredjedelar. Även övriga avbetalningslån består till övervägande del av lån för finansiering av studier och annan utbildning. Det synes vara en allmän uppfattning att riksbankens medverkan i detta slag av utlåning är synnerligen värdefull, särskilt med tanke på tider då övriga deltagande bankinstitut av hänsyn till likviditet eller räntemarginaler kan finna det svårt att utan riksbankens bidrag fullgöra sitt åtagande att fritt bevilja garantilån eller i övrigt tillgodose behovet av lån för studier.

Med tanke härpå är det uppenbart olämpligt att avstå från att bevilja avbetalningslån vid huvudkontoret; antalet studerande, som utnyttjar statlig kreditgaranti eller eljest behöver lån för utbildning, är givetvis exceptionellt stort just i Stockholm. Någon i detta sammanhang relevant avgörande skillnad i kreditmöjligheter mellan Stockholm och övriga delar av landet kan numera inte heller sägas föreligga.

De statliga garantilånens växande andel är givetvis av betydelse även för bedömning av kostnaderna för avbetalningslånerörelsen. De kostnader för prövning av låntagare och borgensmän, som utredningsmannen år 1952 särskilt pekade på, bortfaller sålunda vid garantilånen. Avgörande för en bedömning ur kostnadssynpunkter bör emellertid vara, att inkomsterna från avbetalningslånen utan tvekan skulle täcka kostnaderna även vid huvudkontoret.

5. Avbetalningslånefondens storlek

Bestämmande för den övre gränsen för den totala utlåningen blir enligt vad som föreslagits ovan storleken av det belopp som överföres till avbetalningslånefonden från 1962 års bankovinst. Givetvis finnes möjlighet att i framtiden öka fonden genom överföring av nya vinstmedel.

Det omedelbara behovet av fondmedel får bedömas med utgångspunkt från det f. n. utestående beloppet, som utgör 60,1 mkr, och den sannolika öknings-

takten. Under 1962 ökade det utestående beloppet med 3,2 mkr. De närmaste årens ökningar kan väntas bli större. För det första får hänsyn tagas till att långivningen under 1962 i någon mån hölls nere genom direktiv som utfärdades för att undvika att maximum för den totala utlåningen överskreds. För det andra skulle ett återupptagande av långivningen i Stockholm medföra en stegring av ökningstakten. Betydelsen härav är svår att uppskatta, framförallt på grund av att utlämnandet av garantilån för studieändamål enligt överenskommelse mellan staten och kreditinstituten icke får begränsas. För det tredje var återbetalningen av garantilån även under 1962 exceptionellt stor som en engångseffekt efter införandet av 25-procentavskrivningen fr. o. m. den 1 juli 1961. Ökningen under det närmaste året bör dock knappast överstiga 10—15 mkr.

Det synes emellertid föga lämpligt att snävt maximera avbetalningslånefondens storlek och som en konsekvens härav årligen företaga avsättningar till den. I stället kan omedelbart avsättas ett belopp som synes tillräckligt för ett antal år framåt, men som dock baseras på förutsättningen att avbetalningslånerörelsen i huvudsak bedrivs enligt nuvarande linjer.

Riksbankens utestående avbetalningslån. Mkr

1945—1962

Vid slutet av år	Lån med statlig garanti	Övriga lån	Summa	Därav vid HK
1945.....	..	49,3	49,3	17,6
1950.....	7,7	54,7	62,4	23,3
1955.....	24,2	29,0	53,2	8,6
1956.....	26,9	26,0	52,9	6,1
1957.....	30,2	23,3	53,5	4,5
1958.....	33,4	21,0	54,4	3,5
1959.....	36,4	19,8	56,2	2,8
1960.....	39,0	19,5	58,5	2,1
1961.....	¹ 36,5	20,4	56,7	1,3
1962.....	¹ 37,8	22,3	60,1	1,0

¹ Siffrorna påverkade genom en engångseffekt efter införandet av avskrivning av studielån fr. o. m. 1 juli 1961.

	31 december 1962	
	Antal	Belopp, mkr
Lån med statlig garanti	5 314	37,8
Övriga lån för studieändamål....	6 489	17,4
Lån för andra ändamål	2 116	4,8
Summa	13 919	60,1